

<https://doi.org/10.26565/2227-1864-2026-98-15>
УДК 808.5:37.016

«Культура мовлення» як стратегічно важлива дисципліна в сучасному освітньому процесі

Олена Маслій

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри історії зарубіжної літератури і класичної філології,
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна;
(площа Свободи, 4, Харків, 61022, Україна);
e-mail: e.v.masliy@karazin.ua; <https://orcid.org/0000-0002-9306-1819>*

Погляди О. О. Потебні на комплекс питань, пов'язаних із мовою, національністю, денаціоналізацією, вкрай суголосні сучасній соціополітичній ситуації. Звертаємося до цієї ж проблематики в переломний момент сьогодення: в умовах, з одного боку, активного націстворення, повернення до витоків української мови й культури, з іншого — мовної та поведінкової невизначеності, досі притаманної деяким верствам суспільства, зменшення рівня спілкування українською (порівняно із 2022 роком).

Мета статті полягає в приверненні суспільної уваги до «Культури мовлення» як стратегічно важливої дисципліни у формуванні «українознавчого світогляду».

Її універсальний характер обумовлений тим, що вона знаходиться на перетині багатьох лінгвістичних і нелінгвістичних наук, а також ключових антропоцентричних концептів — «мова», «культура», «людина». Це надає унікальні можливості для винесення й обговорення важливих культурних, мовних, соціологічних, суспільно-політичних тощо понять, які впливають на формування особистості, її мовної та національної свідомості. Соціальний потенціал «Культури мовлення» визначений також її спроможністю створювати філософію спів-буття, покращувати екологію спілкування, налагоджувати ефективну комунікацію.

У зв'язку із цим доходимо висновку про стратегічну значущість і обов'язковість викладання культури мовлення в усіх виховних та навчальних закладах держави — від дитячих садочків до вишів незалежно від напрямку освіти; необхідність державної наскрізної програми, призначеної створити стратегію формування культури мовлення з установками на ціннісний, діяльнісний підходи з поступовим ускладненням інформації у відповідності до вікових характеристик людини.

Ключові слова: культура мовлення, освітній процес, мовна свідомість, національна свідомість, екологія спілкування, соціальний консенсус.

*Сьогодні ми маємо усвідомити роль
української мови як засобу державотворення,
як знаряддя консолідації суспільства.
С. Я. Єрмоленко*

Постановка проблеми. Погляди О. О. Потебні на комплекс питань, пов'язаних із мовою, національністю, денаціоналізацією, викладені ним у статтях (найвідоміша з яких «Язык и народность» (опублікована в 1895 р.)), рецензіях, листах і лише частково оприлюднені за життя, вкрай суголосні нашій соціополітичній ситуації. Наприкінці життя вченого його ставлення до можливості самовизначення, набуття суверенності слов'янськими народами, і в першу чергу безумовно українцями, було вкрай песимістичним. О. О. Потебня вважав, що влучний момент, пов'язаний із Польським повстанням 1863 року для зміни ситуації в цілому, був упущений. «Вроджений націоналізм» (формулювання Ю. Шевельова, [12, с. 10]), тобто формування національного світогляду,

учений вважав основою будь-якої народності. Отже, міркування про денаціоналізацію українців було для нього дуже болісним: «Денаціоналізація ... веде к экономической и умственной зависимости и служит источником страданий. <...> Вообщее денаціоналізація сводится на *дурное воспитание* (підкреслення Потебні — Ю. Ш.), на нравственную болезнь: на неполное пользование наличными средствами восприятия, усвоения, воздействия, на ослабление энергии мысли; на мерзость запустения на месте вытесненных, но ничем не замененных форм сознания; на ослабление связи подрастающих поколений со взрослыми, заменяемой лишь слабою связью с чужими; на дезорганизацию общества, безнравственность, оподление» [12, с. 11]. Ю. Шевельов, коментуючи ці досить жорсткі формулювання, пише:

© Маслій О., 2026

This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License 4.0.

«Очевидно, Потебня вбачав шкоду від надмірного зросту числа відступників, що тяглися до російського, бо вважав той процес не наслідком “природних” міжнаціональних взаємин, а результатом стосування насильницьких засобів. Ця сполучна ланка в розвідці Потебні відсутня. За цензурних умов розставляти крапки над і не доводилося» [12, с. 11].

Деякі міркування О. О. Потебні звучать як суворе пророцтво: «Страны, в которых... связь единства языка между сословиями разорвана, как Малороссия, в некоторых отношениях сами осуждены на гибель и принесут погибель другим. Это великое море горя» [12, с. 179].

У сучасній Україні спостерігаємо деякий прогрес у цих питаннях. Але він дуже повільний і не завжди стабільний. Тому ми звертаємося до тієї самої проблематики в переломний момент сьогодення.

На думку виконавчого директора КМІСУ А. Грушецького, яку він висловив у прес-релізі чергового опитування на тему російської мови в Україні (квітень 2025 року), «мовне питання втратило свою колишню гостроту, але воно все-таки зберігає потенціал у певному контексті (особливо – електоральному) бути актуалізованим та перетвореним на «лінію розлому. <...> Тому це вимагає зваженого підходу до мовної політики та мудрих кроків у напрямку посилення позицій української мови». Дослідник вважає, що «...прості громадяни на тлі жорстокої російської агресії переосмислюють важливість української мови та її роль у своєму житті і це веде багатьох до розуміння, що довгостроковою стратегією має бути підтримка її розвитку» [15].

Ці висновки зроблені за даними статистики, яка, з одного боку, фіксує збільшення кількості респондентів, що спілкуються вдома українською мовою (63% порівняно із 46% в 2019 році) [15; 3] і виступають проти вивчення російської мови в українськомовних школах (58% проти 8%) [15; 3].

Але, з іншого боку, бачимо також негативні тенденції. Моніторингове дослідження Держслужби якості освіти (2024 рік) продемонструвало високий рівень застосування української мови в школі, але водночас – недержавної мови на перервах, під час проведення виховних заходів. Порівняно із 2022 роком діти стали менше спілкуватися українською.

Ця тенденція спостерігається також у суспільстві в цілому. Вона пояснюється багатьма причинами, зокрема побутовою звичкою, мовою сім'ї, оточення; великими затратами, що потребує вивчення мови; втому від війни, напруженістю ситуації, а головне апатією, спричиненою втратою мовної стійкості, мовним конформізмом українців, набутим

у нерівноправних стосунках у попередній колоніальний період [11, с. 156, 147, 144].

Разом з тим існує думка (І. Фаріон, О. Забужко, В. Портников, Т. Кремінь та ін.), що на цьому етапі нашої історії російсько-українська двомовність призведе до незворотних наслідків і в майбутньому знову покличе імперську агресію для «захисту російськомовних»: «...ця двомовність тягне за собою такий феномен у соціолінгвістиці як мовна шизофренія, коли одночасне застосування кількох мов із невизначеним пріоритетом української як державної, тягне за собою шизофренію і в поведінці, і у ставленні до національних інтересів», виявляючись у присутності російської православної церкви, колабораціонізму, сподіваннях на домовленості з Росією та хорошими росіянами [7].

Деякі лінгвісти вважають, що «люди можуть бути одно-, дво- і багатомовні, залежно від їхнього лінгвістичного дару. Але цілі суспільства, нації не можуть бути дво- і багатомовними. Інакше вони перетворюються в суспільство, яке весь час бачить себе у дзеркалі іншої, чужої мови, яке приречене на вторинне, опосередковане сприйняття світу, на прив'язаність своєї мови до чужих понять» [6, с. 107–108].

Мотивація гідності, яка з'явилася в українців на початку війни, потребує потужної підтримки з боку влади та держави, бо йдеться про виживання нації. Перед суспільством стоїть низка життєво важливих завдань, до яких у контексті нашої теми дотичні: відродження національної мови й культури, зміцнення їх позицій; покращення екології спілкування задля досягнення соціального консенсусу.

Закономірно, що на зміну лагідній українізації (яка існувала з 2019 року для поступового вводу статей закону «Про забезпечення функціонування української мови як державної»), прийшла наступальна, яка передбачає суворий контроль за дотриманням мовного закону; що створюються мовні курси, розмовні клуби, поповнюються бібліотечні фонди тощо [7].

Але ми маємо послуговуватися й іншими можливостями. Як видається, українське суспільство не використовує повною мірою освітні можливості, пов'язані з унікальним потенціалом дисципліни «Культура мовлення», обумовленим тим, що у фокусі цієї науки знаходяться питання, які активно сприятимуть формуванню української нації та суспільних механізмів взаємопорозуміння.

Мета цієї розвідки полягає в приверненні суспільної уваги до «Культури мовлення» як стратегічно важливої дисципліни в сучасному освітньому процесі. Для реалізації цієї мети маємо розв'язати такі завдання:

- продемонструвати стратегічне значення дисципліни «Культура мовлення» в житті сучасного суспільства.
- показати універсальний, комплексний характер знань культури мовлення (далі КМ), опанування

яких допоможе задовольнити певною мірою ключові запити соціуму.

- засвідчити значущість знань та навичок, які надає КМ, у якості ефективного способу виживання будь-якої спільноти через уміння вести конструктивний діалог.

Зв'язок із попередніми та суміжними дослідженнями. Мовознавці осмислюють ті чи інші проблеми, пов'язані з різними вимірами існування

- української мови (постколоніальний вимір української мови в історії та сучасності [11]; різні аспекти існування та самоствердження мови, проблеми мовної стійкості та захисту [16]; зв'язок мови і українознавчого світогляду, державотворчу функцію української мови, проблеми її соціальної престижності [6]; роль мови і мовознавства в духовному житті суспільства [10]; лінгвософію українських текстів ХХІ століття, у яких відбито уявлення про ідентичність [9])

- і культури мовлення (від ґрунтового й всебічного узагальнення проблематики [8] до аспектуальних виявів теми [14; 17] і її практичних реалізацій [1]), тощо.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Чому серед низки мовних дисциплін нашу увагу в описаному контексті привертає саме культура мовлення? На це є декілька причин. Загальна – що стосується викладання мови в цілому – полягає в тому, що саме через освітню функцію мови «здійснюється формування державницького світогляду громадян України» [6, с. 105].

Щодо КМ зазначимо, перш за все, що це універсальна наука, яка знаходиться на перетині багатьох лінгвістичних і нелінгвістичних наук (циклу описових лінгвістичних дисциплін, практичної стилістики, естетики, психології, комунікативної лінгвістики, етики, соціолінгвістики, кінесики, проксемики тощо), а також ключових антропоцентричних концептів, сполучаючи знання про культуру, мову, людину. Це надає унікальні можливості для винесення й обговорення важливих культурних, мовних, соціологічних, суспільно-політичних понять, які впливають на формування особистості, її мовної та національної свідомості: культура, мова, культура мови / мовлення, особистість, мовна особистість, мовна свідомість, мовна поведінка, етнос, нація, національна свідомість, мовна стійкість, мовний / культурний опір, комунікація, спілкування, тощо. У просторі їхньої взаємодії формуються дуже важливі для громадянського суспільства якості його членів: відчуття «свого, рідного» – рідної мови, культури, патріотизм, національна гідність, громадянська позиція, усвідомленість, свідомість, культурність, освіченість, розвинена мовна особистість тощо.

Розгляньмо цю взаємодію докладніше.

Відомо, що поняття «культура» «походить від лат. *cultūra* «обробіток, догляд; землеробство; виховання, освіта, розвиток; поклоніння, шанування», пов'язаного з *colō* «турбуюсь; шаную; поважаю; обробляю, вирощую», «прикрашаю» [5, с. 138], «населюю» [4, с. 515], а також культ, культивування, культивувати. Маємо образ «ареалу духу», начебто обмеженого колом культури. Людина в безперервному процесі культивациі, обробки цієї ниви стає дотичною до розвитку, виховання / самовиховання, освіти / самоосвіти, ніби рухаючись по колу, доглядаючи, прикрашаючи своє поле, населяючи новими смислами й формами, вклоняючись усім і шануючи всіх, хто раніше створив ці важливі сенси. Перед нами можливий сценарій без перебільшення цілого життя людини, який демонструє протиставлення природної організації людини тривалому процесу її окультурення та його результату. Напевно тому культуру визначають як реалізацію в житті окремого індивіда загальнолюдських і духовних цінностей, що створюють його світогляд, картину світу, самоідентифікацію, мораль тощо. Отже, простір культури – це ареал «оброблених» особистостей.

Позаяк тексти культури знаходять своє мовне втілення, без вивчення мови, яка «...становить невичерпне джерело пізнання життя народу, його історичної долі й особливостей світосприймання» [6, с. 425], у якій осідають і ретельно зберігаються досвід поколінь, колективне підсвідоме й усвідомлене – через відрефлектовані культурною цінності, мудрість, знання, стали світобачення (у тому числі стереотипи) тощо, не можемо повноцінно опановувати глибинні сенси національної культури.

Таким чином, мова й культура з'єднують представників суспільства в націю через оволодіння спільними смислами (не випадково, *суспільний, спільний, спільнота* – однокореневі слова, які мають однакову внутрішню форму). Сутність мови й культури в акумулюванні важливих ціннісних смислів, збереженні та передачі їх від покоління до покоління.

Ця спільність породжує можливість розуміння будь-кого Іншого та діалогу з ним. Отже, перебуваючи в постійному діалогічному обміні смислами, мова й культура сприяють створенню такого діалогу між громадянами одного суспільства – спільнотою, вводячи в об'єктив особистості Іншого.

Плідний симбіоз базових концептів «культура», «мова», «людина» створює суспільно значущу філософію спів-буття з Іншим як найефективніший спосіб виживання будь-якої спільноти. Як видається, цей механізм порозуміння й конструктивного діалогу дуже важливий в усі часи, але в часи складних випробувань, якими є війна й післявоєнне відновлення, набуває особливо гострої актуальності.

Значущість КМ, крім того, полягає у своєрідному фокусі узагальнення: у філологічній

освіті вона традиційно резюмує вивчення циклу описових мовних дисциплін, долаючи їхню спеціалізацію. КМ представляє мовну систему на всіх рівнях, поєднуючи одиниці мови в тексті, навчаючи його інтерпретуванню, виводячи в сферу мовних творів і живої комунікації. Опановуючи в цьому курсі систему синонімічних засобів, функціональних стилів, невербальні засоби вираження смислів, вчимося розрізняти смислові й комунікативні нюанси, відчувати особливості комунікативної ситуації та доречність висловлювання в ній, розуміти співбесідника. Надаючи інформацію про виразні можливості мови, КМ виводить в царину риторики та естетики. Засвоєння всіх цих відомостей дозволяє мовцеві здійснювати мотивований відбір мовних одиниць, продукувати тексти різних стилів і жанрів, тобто суттєво підвищувати рівень своєї культурної, мовної, комунікативної компетенції. Таким чином, бачимо, що йдеться про універсальні знання та навички, які можуть бути застосовані, в залежності від глибини їхнього засвоєння, і в професійній, і в особистісній сферах.

Безперечно, родина, що закладає своєрідне підґрунтя дитячої особистості, має базовий вплив на її «обробку» і формування світогляду.

Отже, у межах соціолінгвістичної проблематики важливим є питання про громадянську позицію старших членів родини, рівень їхньої культури, зокрема культури мовлення; а враховуючи наслідки насильницької русифікації, навіть про саму мову, якою розмовляють у родині. Суспільству конче потрібно донести цей факт до свідомості всіх громадян, незалежно від їхнього віку. Тоді, можливо, замість розповсюдженого зараз твердження: «Говорю на русском, потому что это язык моего детства» виникне питання: «Чому мене позбавили права розмовляти рідною мовою?». Це свідчить про необхідність просвітницької мовної і культурної роботи з дорослими членами суспільства, запит на опанування ними української мови (хоча б як державної). «Вимагає аналізу й комплекс психологічних проблем, пов'язаних із мовною компетенцією і мовною поведінкою особистості в умовах масового білінгвізму, кореляція заниженої національної самооцінки українців з явищем колективної втрати мовної стійкості» [11, с. 6].

Культуромовне підґрунтя, закладене в дитинстві, удосконалювати невимовно складно, бо «особистісна органіка», сформована в родині, разом із колективною філософією, засвоєною через занурення в мову, становить глибинну сутність індивідуальності, її ментальність.

Менше з тим культурна сутність змінюється все життя: на відзначене підґрунтя нашаровуються й комплексно взаємодіють із ним інші знання про культуру, набуті,

зокрема, через освіту. Саме освіта, перш за все гуманітарна, дає можливість усвідомлення різних цінностей, їхніх культурних, етнічних і національних варіантів і, на відміну від мовної філософії, сприйнятої фактично підсвідомо, шанси на свідомий, вільний вибір особистісних цінностей.

Таке розуміння виводить нас до найважливішої проблеми будь-якого суспільства – формування свідомості носіїв мови, що у межах нашої проблематики корелює із розвиненою мовною свідомістю, яку характеризує «позитивне ставлення до мови, загострене почуття відповідальності за неї» [13, с. 43]. На думку П. Селігея, стан мовної свідомості (МС – аббревіатура П. Селігея) «є одним із непрямих, але вірогідних показників, за яким можна передбачити майбутнє конкретної мови. Нація з високою МС активно протидіє мовній асиміляції. Низький же рівень МС перешкоджає поступові літературної мови, призводить до скорочення її функцій, провокує “добровільне” мовне відчуження» [13, с. 40–41]. Очевидно, що мовна й національна свідомість найефективніше формуються на перетині концептів «культура» – «мова» – «людина», завдяки їхній активній і конструктивній взаємодії.

Зазначимо, що високий рівень мовної свідомості забезпечується зокрема урозумінням ієрархії чинників, що впливають на формування КМ.

У роботах, присвячених цій проблематиці, зазвичай наголошується на складниках КМ – мовному, соціокультурному, прагматичному, що й становлять її основу. Але, на наш погляд, спочатку варто ввести поняття базових чинників КМ, без яких неможливо створити коректну ієрархію її понять. Базовими передумовами формування КМ можна вважати два основні чинники: розуміння / відчуття цінності рідної мови – «культ мови» [2, с. 139], культури, етносу, нації та цінності себе й іншого в суб'єкт-суб'єктних стосунках.

Саме ці засади створюють підґрунтя культури особистості й розвиненої мовної свідомості. Без інтеріоризації цих базових передумов (як і без усвідомлення основних компонентів КМ), неможливо досягти глибоких результатів у формуванні культурної органіки індивіда.

Простою ілюстрацією цього спостереження буде приклад освіченого, компетентного професіонала, на світосприйняття якого не вплинули зазначені цінності. Водночас він має відпрацьовані комунікативні навички, що створюють правильність і доречність мовлення, гарні манери й адекватну поведінкову стратегію. На жаль, це лише дозволяє зіграти, зімітувати «культуру». Однак «за несприятливих умов» лущиння красивих фраз облітає з такої людини, оголюючи її сутність – брак «справжньої культури».

Наочною замальовкою може також слугувати стратегія «прагматичної» поведінки представників суспільства. Так, після ознайомлення з курсом КМ й успішного складання іспиту, тобто будучи добре підготовленими в теоретичному та практичному

плані, деякі зі студентів ігнорують ті норми, правила й рекомендації, які забезпечують високий / достатній рівень культури спілкування. На питання «Чому це так?» відповідають: «Нема часу». Але в ситуації, коли виникає потреба в терміновій відповіді, час і бажання бути елементарно ввічливими з'являються. Тому, очевидно, що проблема пов'язана не з браком часу, а з недостатньо сформованою органікою культурної особистості (або хоча б потягу до неї). Також напевно один «прагматично» засвоєний курс за відсутності підґрунтя розвитку конкретної особистості має небагато шансів докорінно змінити ситуацію.

Отже, у вихованні КМ конче потрібний планомірний підхід, тобто поетапне, системне ознайомлення з ієрархією чинників, з яких складається поняття, з поступовим ускладненням інформації, що відповідає особливостям вікового сприйняття, з урахуванням, за визначенням О. О. Леонтьєва, «ціннісного і діяльнісного, а не “інформаційного” ставлення до змісту освіти» [цит. по: 2, с. 138]. Усе це сприятиме формуванню зрілої мовної особистості.

Але в цьому місці стикаємось із проблемою, яка має вирішуватися на рівні Міністерства освіти і науки країни. Якщо в шкільній програмі предмет «Культура мовлення» наявний, то в програми багатьох спеціальностей вищої школи він навіть не потрапляє. Виняток складають деякі філологічні спеціальності, освітньо-професійні програми яких, тим не менш, також корегуються під тиском «вимог часу»: класичні академічні дисципліни (зокрема й «Культура мовлення») витискаються «практичними, утилітарними» курсами, схваленими стейкхолдерами. Зважаючи на все сказане, пропонуємо МОН України запровадити дисципліну «Культура мовлення» як обов'язкову для вивчення в усіх вишах незалежно від напрямку освіти та бажання учнів опанувати цей предмет.

Висновки. КМ як навчальна дисципліна, що знаходиться на перетині багатьох лінгвістичних і нелінгвістичних наук, а також ключових антропоцентричних концептів, має універсальний, комплексний характер і унікальні можливості для винесення й обговорення важливих культурних, мовних, соціологічних, суспільно-політичних понять, які впливають на формування особистості, її мовної та національної свідомості, дуже важливих людських і громадянських якостей. Соціальна значущість КМ полягає також у її спроможності створити філософію спів-буття, «спільноту суспільства», налагодити ефективну комунікацію між його членами, покращити екологію спілкування, впровадити механізми забезпечення конструктивного діалогу, кооперативної стратегії комунікації, знизити рівень конфліктності, підвищити порозуміння тощо. У зв'язку з цим доходимо висновку про стратегічну значущість і обов'язковість викладання КМ в усіх виховних і навчальних закладах держави – від дитячих садочків до вишів, у тому числі на мовних курсах для дорослих. Потенціал КМ набуває особливої ваги в сучасних умовах активного націєтворення, повернення до витоків української культури та мови.

Культивування високого рівня КМ, розвинутого стану культурної, мовної свідомості громадян суспільства має бути найголовнішою державною стратегією його збереження, формування нації та захисту етнічної самоідентичності.

Для ефективного впровадження ідей КМ в життя громадянської спільноти необхідно створити державну наскрізну програму, яка забезпечить безперервну, послідовну стратегію формування КМ з поступовим ускладненням інформації у відповідності до вікових характеристик людини (родина – дитячий садок – школа – виш – професійне середовище – буденний простір спілкування) з установками на ціннісний, діяльнісний підходи.

Перспективою дослідження бачимо практичні рекомендації щодо впровадження КМ в освітній процес.

Список використаної літератури

1. Гарбар І. В. Культура мовлення : навчальний посібник / І. В. Гарбар, А. І. Гарбар. Миколаїв: НУК, 2023. 228 с.
2. Голуб Н. Б. Мотиваційний аспект процесу формування мовленнєвої культури учнів 8-9 класів. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»: збірник наукових праць*. 2015. Вип. 57. 135–140.
3. Думки і погляди населення щодо викладання російської мови в українськомовних школах і надання непідконтрольним територіям Донбасу автономії у складі України: березень 2019 року. Прес-реліз КМІС. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=832&page=3&t=10> (дата звернення 21.02.2026).
4. Етимологічний словник української мови: У семи томах / АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ: Наук. Думка, 1985. Т. 2. Д–копці. 572 с.
5. Етимологічний словник української мови: У семи томах / АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ: Наук. Думка, 1989. Т. 3. Кора–М. 552 с.
6. Єрмоленко С. Я. Мова і українознавчий світогляд. Київ: НДІУ, 2007. 444 с.

7. Кремінь Т. Чому двомовність – небезпечна, а лагідна українізація більше неактуальна? *Українська правда*. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/chi-ye-shche-misce-lagidniy-ukrajinizaciji-royasnuuyetovniyu-ombudsmen-interv-yu-304453/> (дата звернення 21.02.2026).
8. Культура мови : від теорії до практики : монографія / Л. Струганець, О. Бобесюк, О. Веремчук та ін. ; [за ред. Л. Струганець]. Тернопіль : Навчальна книга. Богдан, 2022. 216 с.
9. Лінгвософія українських текстів XXI століття: колективна монографія [Автори: С. Я. Єрмоленко, С. П. Бібік, А. Ю. Ганжа, Т. А. Коць, Г. М. Сютя. Відп. ред. С. Я. Єрмоленко]. Київ: Інститут української мови НАН України, 2023. 530 с. [Електронне видання].
10. Мова і мовознавство в духовному житті суспільства: Монографія. Київ: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2007. 352 с.
11. Масенко Л. Мова і суспільство: Постколоніальний вибір. Київ: Видавн. дім «КМ Академія», 2004. 164 с.
12. Потебня Олександр. Мова. Національність. Денаціоналізація. Статті і фрагменти. Упорядкування і вступна стаття Юрія Шевельова. Нью-Йорк, 1992. 155 с.
13. Селігей П. Мовна свідомість – шанобливе ставлення до мови. *Диво*. 2012. № 7. С. 40–44.
14. Селігей П. Лексичне нормування та культуромовні рекомендації очима етимолога (зауваги, роздуми, оцінки). *Мовознавство*. 2024. № 4. С. 3–24. <https://doi.org/10.33190/0027-2833-337-2024-4-001>
15. Ставлення до викладання російської мови в українськомовних школах. Прес-реліз КМІС. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1513&page=1&t=10> (дата звернення 21.02.2026).
16. Ткаченко О.Б. Українська мова: сьогодення й історична перспектива. Київ: Науково-виробниче підприємство «Вид-во “Наукова думка” НАН України», 2014. 513 с.
17. Черемська О. С. Відхилення від чинних норм у наукових економічних текстах. *Культура слова*. 2023. № 98. С. 149–160. <https://doi.org/10.37919/0201-419X-2023.98.12>

Надійшла до редакції 24 лютого 2026 р.

Прийнята до друку 22 квітня 2026 р.

Опублікована 29 травня 2026 р.

References

1. Garbar, I. V. (2023). *Culture of speech: a textbook*. Mykolaiv: NUK [in Ukrainian].
2. Holub, N. B. (2015). The motivational aspect of the process of developing language skills among pupils in Years 8–9. *Scientific Notes of the National University of Ostroh Academy. 'Philological' Series: Collection of Scientific Papers*, 57, 135–140 [in Ukrainian].
3. Kyiv International Institute of Sociology (2019). *Public opinion on the teaching of Russian in Ukrainian-speaking schools and the granting of autonomy to the uncontrolled territories of Donbas within Ukraine: March 2019*. Retrieved from <https://www.kiis.com.ua> [in Ukrainian].
4. Etymological Dictionary of the Ukrainian Language: In seven volumes (1985). Vol. 2. D–koptsi. Kyiv: Naukova Dumka [in Ukrainian].
5. Etymological Dictionary of the Ukrainian Language: In seven volumes (1989). Vol. 3. Kora–M. Kyiv: Naukova Dumka [in Ukrainian].
6. Yermolenko, S. Y. (2007). *Language and the Ukrainian Worldview*. Kyiv: NDIU [in Ukrainian].
7. Kremien, T. (2024, October 24). Why is bilingualism dangerous, and why is a gentle form of Ukrainisation no longer relevant? *Ukrainska Pravda*. Retrieved from <https://life.pravda.com.ua/> [in Ukrainian].
8. Struhanets, L., Bobesjuk, O., Veremchuk, O. and ot. (2022). *Language Culture: From Theory to Practice: A Monograph*. Ternopil: Navchalna Knyha. Bohdan [in Ukrainian].
9. Yermolenko, S. Y., Bibik, S. P., Hanzha, A. Y., Kots, T. A., Syuta, H.M. (2023). *The Linguistic Philosophy of 21st-Century Ukrainian Texts: A Collective Monograph*. Kyiv: Institute of the Ukrainian Language of the National Academy of Sciences of Ukraine. Retrieved from <https://iul-nasu.org.ua/> [in Ukrainian].
10. *Language and Linguistics in the Spiritual Life of Society: A Monograph* (2007). Kyiv: Dmytro Burago Publishing House [in Ukrainian].
11. Masenko, L. (2004). *Language and Society: A Postcolonial Choice*. Kyiv: KM Akademiya Publishing House [in Ukrainian].
12. Potebnia, Oleksander (1992). *Language. Nationality. Denationalisation*. New York [in Ukrainian, Russian].
13. Seligey, P. (2012). Linguistic awareness – a respectful attitude towards language. *Dyvo*, 7, 40–44 [in Ukrainian].
14. Seligey, P. (2024). Lexical standardisation and cultural-linguistic recommendations from an etymologist's perspective (observations, reflections, assessments). *Linguistics*, 4, 3–24. <https://doi.org/10.33190/0027-2833-337-2024-4-001>

15. *Attitudes towards the teaching of Russian in Ukrainian-speaking schools* (2025). Kyiv International Institute of Sociology. Retrieved from <https://www.kiis.com.ua/> [in Ukrainian].
16. Tkachenko, O. B. (2014). *The Ukrainian Language: Present and Historical Perspectives*. Kyiv: Scientific and Production Enterprise «Naukova Dumka» Publishing House of the National Academy of Sciences of Ukraine» [in Ukrainian].
17. Cheremaska, O. S. (2023). Deviations from current standards in academic economic texts. *Culture of the Word*, 98, 149–160. <https://doi.org/10.37919/0201-419X-2023.98.12> [in Ukrainian].

Submitted February 24, 2026.

Accepted April 22, 2026.

Published May 29, 2026.

Olena Masliy, Candidate of Philology, Associate Professor of the History of Foreign Literature and Classical Philology Department, V. N. Karazin Kharkiv National University (Maidan Svoboda, 4, Kharkiv, 61022, Ukraine);
e-mail: e.v.masliy@karazin.ua; <http://orcid.org/0000-0002-9306-1819>

«Culture of speech» as a strategic important discipline in the modern educational process

The views of O. O. Potebnia on the complex of issues related to language, nationality, and denationalization are highly consonant with the contemporary sociopolitical situation. We turn to this same set of problems at a critical turning point of the present day: in conditions where, on the one hand, active nation-building and a return to the origins of the Ukrainian language and culture are taking place, and on the other hand, linguistic and behavioral schizophrenia — still characteristic of certain segments of society — along with a decline in the level of communication in Ukrainian (compared to 2022).

The aim of the article is to draw public attention to Speech Culture as a strategically important discipline in the formation of a «Ukrainian-studies worldview».

Its universal nature is caused by the fact that it lies at the intersection of many linguistic and non-linguistic sciences, as well as key anthropocentric concepts — «language», «culture», and «human being». This provides unique opportunities for raising and discussing important cultural, linguistic, sociological, and sociopolitical concepts that influence the formation of personality, as well as linguistic and national identity. The social potential of Speech Culture is also determined by its capacity to shape a philosophy of co-existence, improve the ecology of communication, and establish effective interaction.

In this regard, we arrive at the conclusion about the strategic importance and commitment to teaching speech culture in all educational institutions of the state, from kindergartens to higher education institutions, regardless of the field of education. Necessity of a nationwide, omnipresent state program designed to develop a strategy for forming speech culture with the focus on value-oriented and activity-based approaches, with a gradual increase in the complexity of information in accordance with a person's age characteristics.

Keywords: speech culture, educational process, linguistic identity, national identity, ecology of communication, social consensus.

Як цитувати: Маслій, О. (2026). «Культура мовлення» як стратегічно важлива дисципліна в сучасному освітньому процесі. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філологія»*, (98), 100-106. <https://doi.org/10.26565/2227-1864-2026-98-15>

Cite as: Masliy, O. (2026). «Culture of speech» as a strategic important discipline in the modern educational process. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series Philology*, (98), 100-106. <https://doi.org/10.26565/2227-1864-2026-98-15> [in Ukrainian]